

WAARNEMINGEN

Weer een boommarter in het Rivierengebied!

De boommarter is een van de zeldzaamste en geheimzinnigste zoogdieren van Nederland. De afgelopen jaren is dankzij het speurwerk van de Boommarter-Werkgroep - Nederland en onderzoek van Alterra (voorheen IBN) veel meer bekend geworden over het reilen en zeilen van de boommarter in Nederland. De gevonden verkeersslachtoffers vormen een andere belangrijke bron van informatie. Jaarlijks worden tussen de 20 en 30 verkeersslachtoffers gemeld, die voor het grootste deel gevonden zijn op en langs de (snel)wegen van de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug. Meldingen van doodgereden boommarters van buiten deze gebieden zijn zeldzaam.

De melding van een steenmarter uit het rivierengebied ten oosten van Gorinchem (Gorkum), was dan ook reden om nadere informatie op te vragen. Gelukkig was 'bewijsmateriaal' in de vorm van foto's aanwezig. Het bleek te gaan om een (jong) mannetje (zie foto). De onfortuinlijke boommarter was gevangen in een schuur, nadat herhaaldelijk eieren, kuikens en kippen verdwenen waren. Om de overlast te bestrijden was een rattenklem geplaatst, omdat de eigenaar van de schuur dacht dat bruine ratten de oorzaak waren. Helaas heeft de boommarter de vangactie niet overleefd en is het dier weggegooid, nadat enkele foto's gemaakt waren. De vanger, die de marter niet direct kon thuisbrengen (in de omgeving komen ook bunzing en Amerikaanse nerts voor), heeft vervolgens een beheerder van het Zuidhollands Landschap inge-

schakeld (René Garskamp). Die heeft het dier als 'steenmarter' aangemeld bij de Zoogdierdatabank. Deze aanmelding is niet zo merkwaardig, omdat het betreffende dier werd gevangen in een schuur (biotoop steenmarter) en omdat de steenmarter als cultuurvolger de laatste jaren met een flinke opmars bezig is.

De afgelopen 10 jaar zijn al vaker boommarters in het rivierengebied gemeld (zie voor een overzicht Müskens et al., 2000), waarbij het altijd ging om jonge mannetjes. De dieren zijn vermoedelijk afkomstig van de Veluwe of de Utrechts Heuvelrug. De bovenstaande vondst kan erop duiden dat op de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug geen ruimte is voor jonge mannetjes om een territorium te vestigen. De dieren

worden daardoor gedwongen om elders hun heil te zoeken en kunnen daarbij op onverwachte plaatsen opduiken. Het is onwaarschijnlijk dat een afname van geschikt leefgebied zorgt voor het wegtrekken van dieren, omdat de bossen op de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug steeds ouder worden en daarmee geschikter voor de boommarter. Op hun zoektocht naar een nieuw territorium worden door boommarters aanzienlijke afstanden overbrugd en flinke barrières als de Nederrijn en zelfs het Amsterdam-Rijnkanaal overgestoken. De boommarter bij Gorkum vormt daarop geen uitzondering.

Voor gebiedsuitbreiding van de boommarter vormt de nieuwe Flora- en Faunawet (die ingaat op 1 april 2002) mogelijk een groot gevaar. In deze nieuwe wet is het afgeven van ontheffingen voor het bestrijden van steenmarters bij overlast gedelegeerd naar de provincies. In de oude Natuurbeschermingswet adviseerde LASER (een onderdeel van het ministerie van LNV) de provincies over het al of niet afgeven van

Foto René Garskamp

vergunningen, maar zo'n advies is met de inwerkingtreding van de nieuwe Flora- en Faunawet niet meer nodig. Het is de vraag in hoeverre bij de provincies voldoende kennis aanwezig is over de verspreiding en vooral ook het herkennen van boom- of steenmarters in hun provincie. Tot op heden zijn de verspreidingsgebieden van boommarter en steenmarter ruimtelijk redelijk gescheiden, met uitzondering van de kleine en kwetsbare populatie boommarters in het Drents-Friese woudengebied. De steenmarter breidt zich echter sterk uit, met name vanuit het oosten van Nederland in westelijke richting. Daarom heeft het KAD (Kennis- en Adviescentrum Dierplagen) op aandrigen van de VZZ een cursus ontwikkeld voor het omgaan met schade door (steen)marters. Een hoop overlast is immers te voorkomen door (steen)martervriendelijke maatregelen te treffen, waarbij het dier niet wordt gedood. Hopelijk zijn de provincies terughoudend in het afgeven van vergunningen ter bestrijding van (steen)marters en zal vooral gezocht gaan worden naar diervriendelijke middelen om de overlast te verhelpen. Voor de provincies is het van belang zich te verdiepen in de ecologie van de steenmarter en boommarter en ervoor te zorgen dat voldoende kennis over beide soorten aanwezig is binnen het provinciale ambtenarenapparaat. Daar zal zowel de steenmarter als de boommarter bij gebaat zijn!

Meldingen van boommarters in heel Nederland en meldingen van steenmarters buiten oost-Nederland blijven zeer interessant en kunnen altijd aangemeld worden bij de VZZ: zoogdier@vzz.nl. Meldingen van (boom)marters op de Veluwe of de Utrechtse Heuvelrug kunnen het beste rechtstreeks doorgegeven worden aan Alterra: g.j.d.m.muskens@alterra.wag-ur.nl. Meldingen van marters in

België kunnen gemeld worden bij het Marternetwerk: Koen. VanDenBerge@lin.vlaanderen.be.

*Maurice La Haye,
Kastanjehof 14, 6533 BX Nijmegen*

Literatuur

Muskens, G.J.D.M. & S. Broekhuizen & H.J.W. Wijsman (2000). De verspreiding van de boommarter *Martes martes* in Nederland, in het bijzonder de periode 1989-1999. Lutra deel 43, nr 2, pag. 81-92.

Interactie tussen bunzingen en bevers in de Biesbosch

Bunzing. Foto Rollin Verlinde

Hoewel het al enkele jaren geleden is, is onderstaande waarneming te leuk om deze aan de lezers van Zoogdier te onthouden. Het kon eigenlijk niet uitblijven dat tijdens de aantalsmonitoring van de bever in de Biesbosch, tegelijkertijd bever en bunzing werden waargenomen. Op 16 juli 1997 was het dan zover.

Nadat eerst al een volwassen bunzing van de ene oever naar de andere oever is gezwommen (25 tot 30 m) om vervolgens te verdwijnen in de takken van een wilgenstruik met daarin een beverburcht, worden een aantal bevers actief en blijven bij de burcht rondhangen. Om 22:40 uur is schuin achter de boot het breken van oude rietstengels en de typische 'mok'-geluiden te horen. De ervaring in voorgaande jaren leerde, dat er dan een vrouwtje bunzing in aantocht is met haar kroost. Na enkele minuten komt inderdaad het vrouwtje in beeld, terwijl ze in de takken van een wilgenstruik klimt. Het vrouw-

tje beweegt zich behendig naar het uiteinde van de tak en wordt gevolgd door zes enigszins stuntelende jongen van circa negen weken oud. Vanaf het uiterste puntje van de tak kiest het vrouwtje het ruime sop, gevolgd door vier van de zes jongen. Ze zwemmen richting de struik met de beverburcht. Tegelijkertijd zijn bij de burcht een volwassen bever en drie jaarling bevers te zien. Als het vrouwtje bunzing bij de 'burchtstruik' is, schrikken de bevers. Zij slaan met hun staart op het water, waarna de bunzingen beginnen te krijsen. Het vrouwtje bunzing klimt zo snel mogelijk in de verst uitstekende takken van de 'burchtstruik', draait zich om en plukt de jongen uit het water. Zowel het vrouwtje bunzing als de bevers maken luid sissende geluiden en de bevers blijven af en toe met hun staart op het water slaan.

Intussen hangen in de struik

naast de boot nog steeds twee jonge bunzingen, die verloren om hun moeder jammeren. De bunzingen die zijn overgestoken trekken zich terug in de burchtstruik. Aan de mokgeluiden van het vrouwtje te horen, blijven ze bij de burcht hangen. Na tien minuten (23:00 uur) steekt het vijfde jong over en als het op enkele meters van de burchtstruik is, komt het vrouwtje bunzing weer in beeld. Ze gaat het water in, zwemt het jong tegemoet, grijpt het in de nek, zwemt terug en klimt via takken het water uit, de burcht op. De bevers houden zich inmiddels luid sissend gedeisd in het water onder de struik. Daarna is het vrouwtje met de overgestoken jongen vertrokken. Naast de boot hangt nog één jong (het zesde) in de wilgen te jammeren, maar bovendien is tegelijkertijd het jammeren van een zevende(!) jong te horen op de oever onder de struik. Na enkele minuten kiest het zesde jong vanuit de takken uiteindelijk toch het ruime sop en zwemt naar de burchtstruik. Als het jong circa 5 meter onderweg is, begint het zevende jong luid te jammeren. Het zwemmende jong reageert daarop door om te draaien en weer terug te zwemmen naar de wilgentak. Zodra hij uit het water klautert, gaat het zevende jong het water in en zwemt naar de burchtstruik. Enkele meters voor de burchtstruik aangekomen, komt er een jaarling bever in beeld die recht op de jonge bunzing af zwemt. De veel grotere jaarling zwenkt uiteindelijk net voor het jong af en zwemt onder de burchtstruik, terwijl de jonge bunzing via de takken uit het water klimt en uit beeld verdwijnt. Tien minuten later is aan de mokgeluiden te horen dat het vrouwtje bunzing met de jongen weer de burcht nadert en aannemelijk is dat ze het jong nog heeft opgepikt. Van het jong dat uiteindelijk niet is overgestoken, is tot aan het einde van de observatie (23:40

uur) niets meer vernomen. Ook de bevers hielden zich, wellicht geïntimideerd, gedeisd.

*Vilmar Dijkstra,
Dijkstraat 68, 6828 JS Arnhem*

Zomerwaarnemingen van ingekorven vleermuizen

(*Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806)). Foto Ludy Verheggen

Bij het afhandelen van een melding in Hulsberg in het kader van het netwerk van vleermuiswerkers in Limburg, werd op 7 oktober 2001 een vrij hangende vleermuis aangetroffen, die op een vrij lichte plaats aan de nokbalk hing van een hoog afdak van een woonhuis. Het bleek te gaan om een ingekorven vleermuis.

Het vrij hangen aan het daglicht van solitaire mannetjes wordt door Arthur & Lemaire (1999) beschreven. In tegenstelling tot de vrouwtjes in de kraamkamers, zoeken de mannetjes niet altijd een donkere verblijfplaats op: ze hangen soms zelfs op plekken die recht

door de ondergaande zon beschenen worden. Zij zoeken deze hangplekken op aan het begin van het zomerseizoen en verlaten deze weer tussen half oktober en begin november, waarbij zij de laatste dagen, dat ze aanwezig zijn, bijna alle plekkjes opzoeken die op het zuiden zijn geëxposeerd om optimaal te profiteren van de zonnewarmte. Het eerste exemplaar verscheen op 26 juni en na 19 oktober was de plek weer verlaten.

Het exemplaar in Hulsberg werd pas veel later in het jaar (medio september) voor het eerst gezien, toen het uitgeput onder de hangplek op het terras van het betreffende woonhuis lag. Onbekend is of het er ook al eerder aanwezig was, maar tot september onopgemerkt is gebleven. Op 27 oktober bleek de hangplek verlaten.

Het is interessant, dat dit soort hangplaatsen in Frankrijk in het najaar ook als paarplek gebruikt worden. Van eind september tot eind oktober worden vaak twee of zelfs drie individuen samen hangend waargenomen (Arthur & Lemaire, 1999). Dit is in Hulsberg niet vastgesteld.

Wellicht berust een deel van de zomerwaarnemingen van de ingekorven vleermuis in Limburg (Verheggen, 2000) op het hierboven beschreven gedrag van de mannetjes. Op een andere hangplaats in Moorveld hangt al enkele jaren een solitaire ingekorven vleermuis onder gelijke condities boven het terras van een woonhuis. Dit beest hangt er echter al in mei. Deze mannetjes bevinden zich ten zuiden van de kraamkolonies in Echt en Mariahoop (Vergoossen & Buys, 1997). Dat is een strategische plaats, aangezien een groot deel van de vrouwtjes uit deze kolonies in het najaar naar het zuiden trekt om te overwinteren.

Literatuur

Arthur, L., & M. Lemaire, 1999. Les Chauves-souris, maitresses de la nuit. Delachaux et Niestlé,

Lausanne.
Vergoossen, W.G. & J.C. Buys, 1997. Ingekorven vleermuis *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806). In: Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers, 1997. Atlas van de Nederlandse Vleermuizen. KNNV: 83-90.
Verheggen, L., 2000. Alweer een ingekorven vleermuis. Zoogdier 11(4): 27-28.

Alf Keulen,
Vloedstraat 12, 6361 XH Nuth
Ludy Verheggen,
Lijsterbeslaan 22, 6241 AN Bunde

Rousettus leschenaultii in Groningen.

Op 17 november 2000 werd door een bedrijf aan de oostkant van de stad Groningen gemeld dat er een vleermuis was gevonden met een spanwijdte van „wel 40 centimeter“. De gemelde vleermuis bleek niet de verwachte laatvlieger te zijn, maar een tropische vleermuis van het genus *Rousettus*.

Het dier kon worden gedetermineerd als *R. leschenaultii*, een Aziatische soort. Er zijn twee eerdere waarnemingen bekend van tropische vleermuizen in Nederland, namelijk in maart 1994 in Assen en in augustus 1997 in Rotterdam. In beide gevallen betrof het een nijlroutette (*Rousettus egyptiacus*), een soort uit Afrika en het Arabisch gebied. In alle gevallen is het onbekend hoe de dieren in Nederland terecht zijn gekomen. Verstekelingen op een schip, ontsnapte huisdieren, de nieuwste lichting asielsezoekers of toch het broeikas-effect? Meer informatie over het dier uit Groningen is te vinden in de nieuwsbrief van de Vleermuiswerkgroep Nederland (nr. 38, jrg. 13 (2001) nr. 3).

Rob Koelman, Alexanderstraat
2A, 9724 JW Groningen,
Vleermuiswerkgroep Groningen-

Rousettus. Foto Harry Tielman,
Groninger Dagblad

Witte Franjestaart. Foto Jan Mager

Witte Franjestaart

Tijdens de wintertelling van vleermuizen op 23 november 2001 werd een witte Franjestaart aangetroffen in een object van Natuurmonumenten in Drenthe. Op de foto is te zien hoe wit de Franjestaart is. Het snuitje is vleeskleurig. Zijn er al eens eerder witte Franjestaarten aangetroffen tijdens de wintertellingen?

Jan Mager,
vleermuiswerkgroep Drenthe
Email: bremag@rendo.dekooi.nl

ROSSE VLEERMUIZEN JAGEN OVERDAG

Op vrijdag 28 september 2001 was ik van 16.00-18.00 uur in het infiltratiegebied bij Castricum, Noord-Holland (Amersfoortcoördinaten 102-506). Het was ongeveer 19 °C, er woei een zwakke wind ZW 2-3B en er was wat hoge sluierbewolking. Al spoedig ontdekte ik twee Rosse vleermuizen (*Nyctalus noctula*) die op ongeveer 50-200 m hoogte aan het jagen waren. Ze vlogen opvallend ongericht rond, legden flinke afstanden af en verdwenen regelmatig uit het (verrekijker) zicht. Het totale foerageergebied besloeg een gebied tussen de bosrand en de zeereep en was naar schatting ten minste twee kilometer lang en anderhalve kilometer breed. Hoewel ik niet de indruk kreeg dat ze graag bij elkaar in de buurt bleven en elk individu zijn eigen route leek te vliegen, ontdekte ik toch regelmatig nummer twee bij toeval, terwijl ik nummer een met de kijker volgde. Rond 18.00 uur zag ik zelfs een groepje van zes exemplaren die als boerenzwaluwen op ongeveer 30 m hoogte boven een van de kanalen aan het jagen waren. Ik vermoed dat de twee 'lange-afstandsjagers' zich hierbij hadden gevoegd want die kon ik niet meer ontdekken.

Op zaterdagochtend 29/9/2001 werden op vrijwel dezelfde locatie zelfs tien rosse vleermuizen waargenomen die eveneens in een klein groepje als zwaluwen rondvlogen. Op zondag 30/9/2001 waren er nog steeds vijf aanwezig.

Op 12/10/2001 waren er bij ZW 2 en 20°C om 13.30 uur opnieuw twee rosse vleermuizen aan het foerageren, en op 14/10/2001 in het vroege ochtendlicht bij 16°C eveneens twee.

Het verschil in manier van vliegen was opmerkelijk: op de lange trajecten kwamen de vleugels niet boven het horizontale vlak maar werden ze tot ver onder het lichaam doorgeslagen en raakten de punten

elkaar bijna (ongeveer als bij een vliegende koekoek), terwijl bij het groepsfoerageren een veel ondiepere vleugelslag werd gebezigd, meer als een Watervleermuis (*Myotis daubentonii*).

Weliswaar worden Rosse vleermuizen vaker overdag waargenomen, maar de veronderstelling voor dit toch wel uitzonderlijke gedrag is dat deze individuen uit hun dagverblijf zijn gejaagd of anderszins zijn verstoord. Hoewel met name uit het buitenland waarnemingen bekend zijn van groepen van 10-100 of zelfs meer rosse vleermuizen die overdag in zuidelijke richting vliegen (zie bijvoorbeeld Boonman et al. 1997 p. 174 voor literatuurverwijzingen) is het ook daar een vrij uitzonderlijk verschijnsel (Röbel 1982). Ook in Nederland worden af en toe overdag waarnemingen van rondvliegende vleermuizen gedaan: zo werden tussen 25/9/1994 en 21/10/1994 verspreid door het land in totaal 36 rosse vleermuizen gemeld, de meeste in zuidelijke richting vliegend (Boonman et al. 1994 p. 174). Ik vraag me sterk af of deze dieren werkelijk in zuidelijke richting verdwenen, oftewel op trek waren, of dat ze gewoon zeer lange foerageertrajecten aflegden zoals de vleermuizen bij Castricum, maar de waarnemers gezien de tijd van het jaar automatisch veronderstelden met trekkende vleermuizen te maken te hebben. Hoe het ook zij, een feit is dat de Rosse vleermuizen bij Castricum blijkbaar niet op trek waren maar duidelijk op een locatie aan het jagen waren. Overigens nam ik tegelijkertijd ook diverse jagen- de roofvogels (waaronder sperwers en haviken) waar.

De reden voor overdag trekken of jagen van notoire nachtdieren is onbekend. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat dit gedrag tijdens de trekperiode met name wordt vertoond na een langdurige perio-

de met koud, winderig en/of regenachtig weer. Inderdaad was het ten tijde van de hierboven beschreven waarnemingen prachtig weer na een langdurig slechte periode. Omdat vleermuizen die 'van plan zijn' over een grotere afstand te trekken vermoedelijk een vetvoorraad aanleggen, evenals trekkende vogels, is het mogelijk dat ze niet voldoende hebben kunnen opvetten en moeten bijfoerageren om de geplande afstand te kunnen overbruggen. Het verschijnsel is misschien wel algemener dan we nu denken. Weliswaar zijn tijdens de vele tienduizenden uren die vogel-trektellers in de zeereep hebben doorgebracht hooguit een handjevol vleermuizen waargenomen, maar dat ging dan misschien ook wel om vleermuizen die over zee trokken of erboven verdwaald waren en niet voor het licht worden land hadden bereikt. De zeereep is voor vleermuizen vermoedelijk een onaantrekkelijke plaats om te jagen.

Het lijkt mij de moeite om alle waarnemingen van overdag vliegende, gedetermineerde en ongedetermineerde, vleermuizen door te geven en niet alleen die tijdens het voor- of najaar, teneinde een beter inzicht te krijgen in de frequentie van dit verschijnsel.

Guido Keijl, *Brederodestraat 16a*
1901 HW Bakkum

Literatuur

- Boonman A.M., W. Bongers & P. Twisk 1997. Rosse Vleermuis *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774). Pp. 172-182. In: H. Limpens, K. Mostert & W. Bongers. Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. KNNV, Utrecht.
- Röbel D. 1982. Tagbeobachtungen vom Abendsegler (*Nyctalus noctula*). *Nyctalus* (Neue Folge) 1: 445-446.